

Kamu Destekli Sosyal Yardımlar Üzerine Ampirik Bir Çalışma: Türkiye Örneği

Özlem KİREN GÜRLER*, Hamdi EMEÇ** ve
Şenay ÜÇDOĞRUK BİRECİKLİ***

Öz: Ülkelerin yoksul ve muhtaç kesime yönelik uygulanan sosyal yardım politikaları siyasi ve ekonomik otoritelerin de son zamanlarda üzerinde önemle durdukları bir konudur. Türkiye’de son onbeş yıllık devlet politikalarına bakıldığında sosyal yardım olgusunun sosyal politikalar içerisinde önemli bir yeri bulunduğu görülmektedir. Yoksulluk ve sosyo-ekonomik adaletsizliği azaltma politikası olarak muhtaç bireylere aynı ve nakdi yardımlar giderek artan bir politika aracı olmaktadır. Devlet tarafından verilen nakdi ve aynı yardımlar eğitim, sağlık, barınma, yakacak, işsizlere, yaşlılara ve engellilere yapılan yardımları içerdiği gibi, giyim ve ev eşyası yardımları şeklinde de gerçekleşmektedir. Böylece sosyo-ekonomik adaletsizliğe çözüm aranmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) 2003-2013 yılları arasında yapmış olduğu “Hanehalkı Bütçe Anketi” ham verilerini kullanarak kamu kaynaklı aynı ve nakdi sosyal yardımların alınmasında belirleyici olan değişkenleri tobit modelle tespit ederek gerekli politik önerilerde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kamu destekli sosyal yardımlar, probit model, tobit model.

An Empirical Study on Public Social Assistance: The Case of Turkey

Abstract: Recently, social assistance policies of countries addressing the poor and needy are significantly emphasized by political and economic authorities. Investigating the state policies in Turkey for the last fifteen years, it is observed that social assistance is a crucial subject in social policies. As a policy of combating with poverty and socio-economic injustice, income in-kind and financial benefits to needy individuals are used as policy instruments increasingly. The cash and income in-kind benefits provided by the state include aid for education, health, housing, fuel, unemployed, old and disabled, as well as clothing and household goods aids. Thus, there is a solution to socio-economic injustice. The purpose of this study is to find the variables through the tobit model that are determinative in obtaining the cash and income in-kind public social benefits from the public sector by using the raw data of the “Household Budget Survey” of Turkish Statistical Institute, which was done between 2003 and 2013, and make the necessary political suggestions.

Keywords: Public social assistance, probit model, tobit model.

* Yrd.Doç.Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, Buca/İzmir

** Doç.Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, Buca/İzmir

*** Prof.Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, Buca/İzmir

Makale gönderim tarihi: 18.07.2017

Makale kabul tarihi: 03.01.2018

Giriş

Herhangi bir karşılığı olmadan kamu kurum ve kuruluşları tarafından ihtiyaç sahibi olan kişilere yapılan ayni ya da nakdi yardımlardan oluşan sosyal yardımlar, yoksullukla mücadele eden sosyal koruma sisteminin bir parçasıdır. Bu çalışmanın amacı, TÜİK'in her yıl yaptığı "Hanehalkı Bütçe Anketi" verilerini kullanarak 2003-2013 yılları havuzlanmış verileri ile Türkiye genelinde kamu kaynaklı ayni ve nakdi sosyal yardımların alınmasında belirleyici olan değişkenleri tespit etmek, incelenen yıllar arasında bireylerin yardım almasında bir değişikliğin olup olmadığını ortaya koymak ve gerekli politik önerilerde bulunmaktır. Çalışmada ilk olarak sosyal yardım kavramına değinilmiştir. İzleyen kısımda sosyal yardımlar hakkında bilgi vermek ve kıyaslama yapabilmek için, Türkiye' deki ve dünyadaki sosyal yardım uygulamalarına yer verilmiştir, izleyen kısımda araştırmada kullanılacak Tobit ve Probit modelinin teorik yapıları anlatılmıştır. Uygulamada araştırmada kullanılan değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler, sonrasında ise sırasıyla Probit ve Tobit olmak üzere model sonuçları değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda uygulama sonuçları yorumlanıp, değerlendirmeler yapılmıştır.

Dünya'da ve Türkiye'de Sosyal Yardımlar

Sosyal yardım, temel ihtiyaçlarını karşılayabilme durumundan yoksun olan bireylere yönelik bir sosyal güvenlik yöntemidir. Muhtaçlık tespitine göre yoksul bireylere karşılıksız olarak verilen ayni ve nakdi yardımlardır (Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010: 28). Resmi ya da yarı resmi kuruluşlar tarafından devlet bütçesinden yoksul, muhtaç veya az gelirli kişilere yapılan transferler sosyal yardım olarak adlandırılmaktadır. (Hacımamotoğlu, 2009: 24). Bireylerin refah seviyesini artırmayı amaç edinen devlet, sosyal yardımları bir politika aracı olarak kullanabilmektedir. Sosyal yardımlar yoksulluk olgusunun giderilebilmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Çelikay & Gümüş; 2014, 128). Ülkelerin yoksulluk düzeyleri ve dolayısıyla sosyal yardımlar da ülkelere göre farklılık göstermektedir (Daşlı, 2015: 139). Sosyal yardımların olumlu yanları üç boyutta ifade edilebilir. Bunlar devlet politikalarının tamamlayıcı bir unsuru olması, gerektiğinde bireylerin ihtiyaçlarına yönelik tasarruf sağlayıcı olması ve üçüncüsü bireylerin psikolojilerine olumlu yönde etkilemesi nedeniyle psiko-sosyal faydadır. (Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010: 46-47).

Sosyal yardım ödemeleri birçok gelişmekte olan ülkede sosyal koruma programlarının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Sosyal koruma politikaları ve programları yoksulluğun azaltılması ve geliştirilmesindeki rolü son yıllarda hızla artmaktadır. Sosyal yardım olgusu, 1980'lerin başından bu yana genel refah devleti reform tartışmalarında önemli bir yere sahiptir. 1970'lerden günümüze doğru sanayiden hizmet sektörü ekonomisine geçiş, daha esnek ve standart dışı

istihdam koşulları ile birlikte yapısal değişiklikler, geleneksel refah devlet düzenlemeleri tarafından karşılanmamış veya kısmen karşılanmış yeni sosyal riskleri ortaya çıkarmıştır. (Slater, 2011: 1-2; Aust & Arriba, 2004: 1-2). Gelişmekte olan ülkelerde sosyal koruma programı için sınırlı olan kaynakların, kapsam ve yetkileri kritik bir politika meselesidir. Dünya’da sosyal yardımlar incelendiğinde, bazı sistemlerde, asgari gelir desteği aynı statüde bulunan herkese ödenirken, kimi sistemlerde dar kapsamlı yardım programlarıyla yoksul ve muhtaçların belli ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik aynı veya nakdi yardımlar yapılmaktadır (Karabulut, 2011: 133). Almanya’da hastalık, emeklilik, kaza, bakım ve işsizlik sigortası gibi koruyucu yapılar bulunurken, Fransa’da sosyal hizmetler birçok milli politika paralelinde yönetilmekte olup; sağlık, eğitim, adalet, gençlik ve spor, şehir gelişimi ve şehir meclisleri, tarımsal kooperatifler, emek ve profesyonel eğitim politikaları şeklindedir. Hollanda’ da ise 15-65 yaş arasındaki kişilerin yardıma muhtaç olarak kabul edilmesi için öncelikli koşul, zorunlu ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli mal varlığının olmamasıdır. İsveç’te hükümete bağlı sosyal yardım ve hizmet politikalarını belirleyen bölüm varken; Latin Amerika ülkelerinde muhtaç durumdaki kişilere sağlık, gıda, ulaşım gibi alanlarda düzensiz destekler şeklindedir. Sosyal fonların amacı niteliksiz işgücüne geçici istihdam olanakları sağlamaktır. Arjantin’de işgücüne katılma ya da bazı eğitimleri alma koşuluyla yoksul kişilere nakdi yardım yapılmaktadır. ABD’de devlet tarafından sağlanan sağlık hizmetleri ve uygulanan yardım programları yoksullara, yaşlılara, emekli askerlere, engellilere ve kronik hastalıklara yakalananlara göre farklılık göstermektedir. (Gezer & Üçdoğruk, 2016: 65-66)

Türkiye’de 1960 Anayasası ile yapılan yasal düzenlemeler sonrası sosyal yardım politikaları 1970’li yılların sonlarına doğru ortaya çıkmaya başlamıştır. 1 Ocak 1977 tarihinde yürürlüğe giren 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında 2022 Sayılı Kanun “muhtaç olmak koşulu ile 65 yaşını doldurmuş yaşlılar ile 18 yaşından büyük özürsüzler ve kanunen bakmakla yükümlü olduğu 18 yaşını tamamlamamış özürsüz yakınları bulunan Türk vatandaşlarına aylık bağlanmasını” sağlamıştır (Küçükali, 2015; 54; Zengin vd, 2012: 137). Bu kanuna göre, 65 yaşını doldurmuş, kendisine kanunen bakmakla yükümlü kimsesi bulunmayan, sosyal güvenlik kuruluşlarının herhangi birisinden bir gelir veya aylık hakkından yararlanmayan, nafaka bağlanmamış veya bağlanması mümkün olmayan, mahkeme kararıyla veya doğrudan doğruya kanunla bağlanmış herhangi bir devamlı gelire sahip bulunmayan ve muhtaçlığını il veya ilçe idare kurullarından alacakları belgelerle kanıtlayan Türk vatandaşlarına hayatta buldukları sürece, 300 gösterge rakamının her yıl bütçe kanunu ile tespit edilecek katsayı ile çarpımından bulunacak tutarda aylık bağlanmaktadır (Fidan, 2006: 56).

14 Haziran 1986 tarihinde yürürlüğe giren 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu 1. maddesinde; “Bu Kanunun amacı; muhtaç

durumda bulunan vatandaşlar ile gerektiğinde her ne suretle olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımının adil bir şekilde oluşturulmasını sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmektir” şeklinde hükme bağlanmıştır (Zengin vd, 2012: 138). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu (SYDTF) Başbakanlığa bağlı olarak 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanununun amaçlarını gerçekleştirmek ve uygulanmasını sağlamak için gerekli idarî ve malî tedbirleri almak amacıyla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü 5263 sayılı kanun ile kurulmuştur. İl de vali ilçe de kaymakam başkanlığında oluşturulan vakıflar 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Kanununun amacına uygun hizmetler yerine getirmekle görevlendirilmiştir (<http://www.resmigazete.gov.tr>, 2017; Zengin vd, 2012: 133-142).

Avrupa Birliği üye ülkeleri ve Türkiye'nin GSMH içerisindeki sosyal yardımlara ayırdığı yüzdesel paylar Tablo 1'de incelendiğinde 2006- 2011 yılları arasında nakdi ve aynı olarak sosyal yardımlara ayrılan pay artış gösterse de en düşük payın Türkiye'ye ait olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Avrupa Birliği Üye Ülkeleri Ve Türkiye'nin GSMH İçerisindeki Sosyal Yardımlara Ayırdığı Yüzdesele Paylar

Ülkeler	2006 (%)		2007 (%)		2008 (%)		2009 (%)		2010 (%)		2011 (%)	
	Nakdi	Ayni	Nakdi	Ayni	Nakdi	Ayni	Nakdi	Ayni	Nakdi	Ayni	Nakdi	Ayni
Avusturya	18.12	11.67	17.56	11.60	17.76	11.88	19.23	12.59	19.37	12.45	18.68	12.22
Belçika	14.78	13.51	14.73	13.34	15.27	14.05	16.69	15.07	16.36	15.00	16.41	15.24
Çek Cumhuriyeti	11.61	9.76	11.91	9.45	11.84	9.40	12.97	10.40	13.09	10.32	13.10	10.61
Danimarka	15.24	16.70	14.82	16.83	14.67	17.37	16.66	19.48	17.38	19.26	17.38	18.78
Estonya	8.62	8.90	8.45	8.89	10.39	10.43	13.76	12.07	12.74	11.40	11.21	10.42
Finlandiya	15.33	14.14	14.51	13.74	14.67	14.32	17.25	15.98	17.46	15.85	17.21	15.86
Fransa	17.54	14.47	17.44	14.35	17.58	14.47	19.15	15.40	19.16	15.40	19.15	15.24
Almanya	17.09	11.19	15.99	11.02	15.81	11.24	17.33	12.39	16.67	12.20	15.69	11.98
Yunanistan	13.97	10.02	14.56	10.16	16.02	10.49	17.51	11.38	17.75	10.91	19.51	10.67
Macaristan	14.72	11.97	15.16	11.04	15.59	11.22	16.12	11.49	15.67	11.08	15.32	10.63
İrlanda	9.08	10.47	9.69	10.86	11.59	11.88	14.30	13.53	14.33	13.13	13.71	12.36
İtalya	16.28	11.44	16.43	11.22	16.99	11.42	18.54	12.14	18.62	11.97	18.59	11.44
Lüksemburg	14.37	10.38	13.59	10.04	14.72	10.22	16.97	11.64	16.17	11.31	15.64	11.05
Hollanda	9.97	15.46	9.59	15.23	9.63	15.62	10.67	17.37	10.96	17.55	11.10	17.37
Polonya	15.15	9.93	14.09	9.70	14.03	9.89	14.52	10.13	14.54	10.22	13.76	9.78
Portekiz	14.12	11.65	14.10	10.96	14.59	11.06	16.40	11.90	16.44	11.44	16.99	10.68
Slovak Cumhuriyeti	12.11	7.50	11.75	7.82	11.51	8.24	13.96	9.26	14.25	9.12	13.71	8.53
Slovenya	15.00	10.72	14.12	10.03	14.42	10.38	16.15	11.62	16.78	11.87	17.18	11.88
İspanya	11.31	10.02	11.45	10.17	12.28	10.81	14.37	11.97	15.05	11.81	15.34	11.72
İsveç	14.41	17.91	13.61	17.62	13.64	17.91	14.85	18.91	13.97	18.18	13.45	18.15
Türkiye	6.65	5.50	7.00	6.81	7.21	6.95	8.38	9.10	7.84	8.66	8.27	8.43
İngiltere	12.21	12.28	12.35	12.22	12.93	12.77	14.66	13.90	14.62	13.61	14.48	13.17

Kaynak: data.oecd.org, 2017

Avrupa Sosyal Modeli emekliyi, işçiyi, yardıma muhtaç olanları ve engellileri koruyan bu kişilere güçlü sosyal haklar kazandıran bir politika izlemektedir (Turan vd, 2016: 1). Turan vd. (2016) bu modeli genel itibarıyla Türkiye açısından değerlendirildiklerinde; hukuksal veya yönetsel eksikliklerinden dolayı Avrupa'daki şekliyle tam anlamıyla uygulanmadığını ileri sürmüşlerdir. Yine Turan vd. (2016) çalışmalarında ülkemizde son dönemde toplumun yoksul ve dezavantajlı kesimlerine yönelik olarak bazı yeni hak ve ayrıcalıkların sağlanma eğiliminin, gelecek için umut vaat etmekte olduğunu belirtmişlerdir (Turan vd, 2016: 15).

Türkiye’de sosyal yardımlar ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde; Sarısoy ve Koç (2010), yoksulluğu azaltmak için gerçekleştirilen kamu sosyal transfer harcamalarının sektörler bazında farklılık gösterdiğini tespit etmişlerdir. Yoksulluğun yüksek olduğu tarım sektöründe ve kırsal kesimde özel politikaların uygulanması gerektiği sonucuna varmışlardır. Çelikay ve Gümüş (2014) çalışmalarında sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamalarının yoksulluk oranını ters yönde etkilediğini bulmuşlardır. Yoksul bireylere yaşamlarını idame ettirebilmeleri için aktarılan sosyal transferler, sosyal dışlanmanın önlenmesi için gerçekleştirilen sosyal yardım hizmetleri ve bireyleri sosyal risklere karşı korumayı amaçlayan sosyal güvenlik programları yoksullukla mücadele sürecinde belirleyici olabilmektedir. Zengin vd. (2012) yaptıkları çalışmada devletin öncelikle yardıma en çok muhtaç olanlardan başlamak üzere, birey ve ihtiyaç temelli hizmet sunmasını, geniş toplum kesimlerini kapsayan standart yardım programlarından kaçınması gerekliliğini vurgulamıştır. Çalışmada gerekli duyulan alanlarda, hizmet ve sosyal yardımın bir kurum bünyesinde yapılmasının zorunlu olduğu durumlar dikkate alınarak, farklı ihtiyaç ve yaş gruplarına bir arada hizmet sunabilecek çok amaçlı merkezlerin kurulmasına öncelik verilmesinin gerekliliği üzerinde durmuşlardır. Arslan (2014), Sivas ili için yaptığı çalışmasında, sosyal yardımlar ve sosyal yardım alınan kurumların sayısındaki artıştan dolayı sosyal yardımların vazgeçilemeyen önemli bir ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Söz konusu ihtiyacın, yardımlara olan bağımlılık eğilimini de güçlendirdiğini; sosyal yardım ve istihdam ilişkisinin kurulmasında aile üyelerinin farkındalığının oldukça düşük düzeyde olduğunu gözlemlemiştir. Küçükçavuş ve Coşkun (2012) yaptıkları çalışmada ülkemizde sosyal yardımların il ve ilçe düzeyinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları eliyle yerine getirildiğini belirtmiş, vakıfların yürütme organı olan mütevelli heyetinde sosyal yardım alanında faaliyet gösteren Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) temsilcileri ve yardımsever vatandaşların da yer aldığını ifade etmişlerdir. Zengin vd. (2012) yaptıkları çalışmada eğitimin ve işsizliğin yoksullukla ve alınan sosyal yardımlarla ilintili olduğunu söylemişlerdir. Eğitim düzeyi ile yoksulluk arasındaki ilişki TÜİK verilerinde ortaya konmuş, muhtaç ailelerin çocuklarının eğitimlerini tamamlayabilmeleri için sosyal yardımlardan ayrılan payın artırılması gerekliliğinin önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca işgücü piyasasında iş bulmakta zorlanan niteliksiz bireylerin de meslek edinebilmeleri ve iş sahibi olmaları için yerel düzeyde İŞKUR’un üzerine önemli görevlerin düştüğünü belirtmişlerdir.

Daşlı (2015) yaptığı çalışmada sosyal yardım uygulamaları konusunda en önemli sorunlardan birisinin yardımlardan yararlanacakların belirlenmesi olduğunu ifade etmiştir. Sosyal yardım alması gereken kitlenin doğru ve sağlıklı bir şekilde belirlenmesi ile birlikte işleyişteki sorun ve aksaklıklar birleşince; gerçekte yoksul veya muhtaç olan bireylerin sosyal yardımlardan yararlanamadığını belirtmişlerdir. Yine Daşlı, muhtaçlık tespitinde yaşanan sorunların çözümü

için bir takım önerilerde bulunmuş ve bu sorunun çözümüne yardımcı olmaya çalışmıştır.

Karagöl vd. (2013) yaptıkları çalışmada kişi başına tüketim harcamalarının bölgeler arasında farklılık gösterdiğini dolayısıyla sosyal yardım yararlanıcılarının belirlenmesi için standart bir uygulama yerine her bölgeye özel ve kır - kent ayırımını dikkate alan bir yöntem izlenilmesinin daha uygun olduğunu ifade etmişlerdir.

Doğan (2016) yaptığı çalışmasında sosyal yardımların yoksulların siyasal tercihine etkisinin olup olmadığını ve bu etkinin ne düzeyde olduğunu alan araştırması ile ortaya koymaya çalışmıştır. Çalışmada, sosyal yardımların yoksulların siyasi tercihinde etkili olduğu, onların yaşam standartlarının yükselmesine katkı sağlayacak olan ekonomik, iş, istihdam, işsizlik yardımı, aile sigortası gibi vaatlerin yaşadıkları sorunların çözümünde daha etkili olabileceği ifade edilmiştir.

Gezer ve Üçdoğruk (2016) çalışmasında kamu kaynaklı sosyal yardımların verilmesinde etkili olan faktörleri ekonometrik yöntemler kullanılarak belirlemeye çalışmışlardır. Bireyin yaşı arttıkça daha fazla sosyal yardım aldığını, bunun tam tersi olarak bireyin eğitim seviyesi arttıkça daha az sosyal yardım aldığını tespit etmişlerdir (Gezer & Üçdoğruk, 2016: 96-87).

Uygulama

Bu çalışmanın amacı, TÜİK'nun her yıl yaptığı "Hanehalkı Bütçe Anketi" verilerini kullanarak 2003-2013 yılları havuzlanmış verileri kullanarak Türkiye genelinde kamu kaynaklı ayni ve nakdi sosyal yardımların alınmasında belirleyici değişkenleri tespit etmek, incelenen yıllar arasında bir fark olup olmadığını ortaya koymak ve gerekli politik önerilerde bulunmaktır.

Çalışmada kullanılan veriler, her yıl 1 Ocak – 31 Aralık tarihleri arasında bir yıl süre ile örnek hanehalkına uygulanarak Türkiye geneli, kentsel ve kırsal yer ayrımında tüketim harcaması göstergelerini içeren Hanehalkı Bütçe Anketlerinden elde edilmiştir. Çalışmada iktisaden faal olan 15 yaş ve üstü 337,832 birey ile çalışılmıştır.

Uygulamada bağımlı değişken olarak kullanılacak sosyal yardım değişkeni, hanehalkı bütçe anketi fert veri setinde yer alan üç değişkenin birleşiminden meydana gelmektedir. Bu üç değişken aşağıdaki gibi açıklanabilir:

1. İhtiyaç sahiplerine Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) ve belediyeler gibi kurumlardan ödenen "yıllık sosyal yardım fonu ve aile yardımı"¹

---

¹ Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu 14.06.1986 tarihinde yürürlüğe giren 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile kurulmuştur. Kurulduğu tarihten 09.12.2004 tarihine kadar Fonun idari işleri Başbakanlığa bağlı bir birim olarak faaliyet göstermiştir. 01.12.2004 tarihinde kabul edilen,

2. 65 yaş yukarı ihtiyaç sahiplerine Emekli Sandığı ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu tarafından ödenen “yıllık yaşlılık maaşı” (2022 sayılı kanun)²
3. İhtiyaç sahiplerine devlet tarafından verilen kömür, yiyecek, giyecek vb. nitelikteki “yıllık devletten temin edilen aynı gelir” (3294 say. kanun)

Yukarıdaki söz konusu üç madde ile nakdi ve aynı sosyal yardımlar bağımlı değişkeni oluşturulmuştur. İki modelde de bağımlı değişkenin logaritmik değeri kullanılacaktır.

Analizlerde Türkiye genelinde hanedeki 337,832 bireyin eğitim, yaş, medeni durum, aile ve sektörel bilgileri kullanılmıştır. Ayrıca hanehalkının yıllık tüketim harcaması ve yıllık kullanılabilir geliri 2003 yılının Tüketici Fiyat endeksi kullanılarak deflate edilmiştir. 2002, 2003 ve 2004 veri setlerindeki gelir ve harcama değişkenleri diğer yıllar ile uyumlu olması açısından TL’e çevrilmiştir. Tablo 2, 2003-2013 yılları arasında aynı ve nakdi yardım alan birey sayılarını göstermektedir. Tablo 2 incelendiğinde 2008 ve sonraki yıllarda yardım alan birey sayısında azalma gözlenmektedir. Özellikle aynı yardım alan birey sayısında 2013 yılı hariç azalma görülmüştür. Nakdi yardımlarda yine benzer durum söz konusudur. Bu durumun 2008 yılında meydana gelen ekonomik krizin yardımlarda azalmaya yol açtığı düşünülebilir. Bu durum ayrıca modellerde de görülecek ve incelenecektir.

09.12.2004 tarihinde de Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5263 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunla Fon Genel Sekreterliği, Başbakanlığa bağlı bir Genel Müdürlük olarak teşkilatlandırılmış ve 08.06.2011 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü olarak faaliyetlerini sürdürmektedir (sosyalyardimlar.aile.gov.tr, 2017).

² Bkz. 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun (2022 sayılı kanun).

Tablo 2. Yıllara Göre Yardım Alan Birey Sayısı

Yıllar	Aynı Yardım	Nakdi Yardım
2003	907	1,734
2004	1,208	604
2005	1,506	325
2006	1,648	441
2007	2,099	507
2008	2,576	616
2009	1,146	952
2010	1,031	1,014
2011	917	996
2012	900	765
2013	1,042	787
Toplam	14,980	8,741

Kaynak: TÜİK Hanehalkı Bütçe Anketi Verilerinden derlenmiştir.

Türkiye geneli için 15 yaş üzeri bireylerin kişisel, aile ve sosyo-ekonomik özelliklerine ait ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 3’de verilmiştir. 15 yaşından küçük bireylere aynı ya da nakdi yardım yapılmadığından araştırmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Tablo 3’de tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde, 65 yaş üstü bireylerin daha fazla nakdi yardım, aynı yardım alanların ise her yaş grubunda olduğu ve bir değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Yine eğitim seviyesi düşük olanların daha çok nakdi ve aynı yardım aldığı, ilkokul tahsilli bireylere daha fazla yardım yapıldığı görülmektedir (sırasıyla %35 ve %45).

Yardımların daha çok muhtaç ve işsiz bireylere verilmesinden dolayı bireylerin meslek durumları araştırmada kullanılmamıştır. Ancak bireylerin sosyal güvenlik kurumuna bağlı olup olmadığı incelenmek istenmiştir. Nitekim Tablo 3’de sosyal güvenlik kurumuna bağlı ve yeşil kart sahibi olan kişilerin sosyal yardımlardan daha fazla faydalandığı görülmüştür. Nakdi yardım alanlar içerisinde SGK ve yeşil kart sahibi bireylerin oranları sırasıyla %24 ve %53, aynı yardım alanlar içerisinde SGK’lı ve yeşil kartlı bireylerin oranı %43 ve %30’dur. Bu durum, yardımların gerçek ihtiyaç sahiplerine gitmediği sorusunu akla getirmektedir. Söz konusu durum ayrıca analizlerde de incelenecektir. Sosyal yardım alan bireylerin konutlarında kullandıkları ısıtma sistemleri incelenmiştir. Çünkü hanede kullanılan yakıt türü sosyal yardımın doğru bireye gittiğini anlamada yol gösterici bir değişkendir. Zaten en çok kullanılan ısıtma tercihinin soba olduğu da görülmektedir (sırasıyla %95 ve %83). Bu da yardımın doğru bi-

reylere gittiğini göstermektedir. Tanımlayıcı istatistikte çıkan söz konusu sonuç ekonometrik modelde incelenip ayrıca doğruluğu test edilecektir. Bireylerin medeni durumlarına bakıldığında sırasıyla %70 - %80 oranında evli olan bireylerin daha fazla sosyal yardım aldığı görülmüştür.

Tablo 3. Tanımlayıcı İstatistikler (2003-2013 Yılları İtibariyle)

Değişkenler	Etiket Değeri	Nakdi Yardım Alanlar		Aynı Yardım Alanlar	
		Ortalama	Std. Sap.	Ortalama	Std. Sap.
Cinsiyet	Erkek	0.5498	0.4975	0.7871	0.4093
	Kadın	0.4501	0.4975	0.2128	0.4093
Yaş	15-19 Yaş	0.0056	0.0747	0.0760	0.2651
	20-24 Yaş	0.0162	0.1264	0.0110	0.1044
	25-29 Yaş	0.0461	0.2097	0.0450	0.2073
	30-34 Yaş	0.0768	0.2664	0.1379	0.3448
	35-39 Yaş	0.0975	0.2966	0.2061	0.4045
	40-44 Yaş	0.0891	0.2849	0.1745	0.3796
	45-49 Yaş	0.0762	0.2653	0.1161	0.3203
	50-54 Yaş	0.0605	0.2385	0.0606	0.2386
	55-59 Yaş	0.0450	0.2072	0.0413	0.1990
	60-64 Yaş	0.0409	0.1982	0.0292	0.1684
65 Yaş Üstü	0.4459	0.4971	0.1021	0.3027	
Medeni Durum	Evli	0.7087	0.4544	0.8033	0.3975
	Bekâr	0.2913	0.4544	0.1967	0.3975
Eğitim	Okur Yazar Olmayanlar	0.4255	0.4944	0.1393	0.3462
	Diplomasız Okur Yazar	0.1349	0.3416	0.0765	0.2658
	İlkokul	0.3541	0.4783	0.4562	0.4981
	Ortaokul	0.0414	0.1993	0.1558	0.3627
	Lise	0.0309	0.1730	0.1236	0.3292
Üniversite	0.0133	0.1144	0.0486	0.2150	
Sosyal Güvence Durumu	Sosyal Güvenlik Kurumu	0.2433	0.4291	0.4354	0.4958
	Özel Sağlık Sigortası	0.0248	0.1556	0.1053	0.3069
	Yeşil Kartı Sahibi (GSS)	0.5311	0.4991	0.3011	0.4587
	Sağlık Sigortası Yok	0.2008	0.4006	0.1582	0.3650
Konutun Isıtma Sistemi	Soba	0.9542	0.2090	0.8310	0.3747
	Kombi	0.0251	0.1563	0.0959	0.2944
	Klima	0.0037	0.0604	0.0122	0.1099
	Merkezi Isıtma	0.0170	0.1294	0.0608	0.2391
Mülkiyet Durumu	Ev Sahibi	0.7671	0.4227	0.6182	0.4859
	Ev Sahibi Değil	0.2329	0.4227	0.3818	0.4859
Yerleşim Yeri	Kent	0.3662	0.4818	0.6433	0.4791
	Kır	0.6338	0.4818	0.3567	0.4791
N		8741		14980	

Ekonometrik Yöntem

Çalışmada hanehalkı bütçe anketi verilerinden hareketle hanelere devlet tarafından karşılıksız olarak verilen aynı ve nakdi yardımların alınmasında etkili olan faktörlerin belirlenmesi amacıyla kesikli tercih modellerinden Probit ve Tobit model kullanılmıştır. Kurulan modellerde bireylerin cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim, harcama, sosyal güvence durumları gibi demografik değişkenlerle ikamet ettikleri konutun mülkiyet durumu ve bireyin ekonomik düzeyde seviyesini göstermek üzere konutun ısıtma sistemi ve yerleşim yeri bilgileri kullanılmıştır. Bireylerin kamu kaynaklı sosyal yardım almalarını belirleyen etmenleri araştırmak için önce iki durumlu probit sonra tobit model kurulmuştur. Nakdi ve aynı sosyal yardım almayan bireylere sıfır sansürü konularak veri kaybının önüne geçilmiştir.

Teorik Çerçeve

Probit modelin uzantısı olarak geliştirilen Tobit model Nobel ödüllü ekonomist James Tobin tarafından geliştirilmiştir ve bağımlı değişkenin değerlerinin bir sınır değerde genellikle sıfır da kümelenmiş olduğu varsayılan bir modeldir (Gujarati, 2004: 616, McDonald & Moffitt, 1980: 318). Modeller aynı zamanda sansürlü veya kesikli regresyon olarak da adlandırılmaktadır (Maddala, 1992: 338-339). Bağımlı değişkenin değişim aralığını için; eğer belirli bir aralığın dışındaki gözlemler tamamen analizden çıkarılıyor ise “kesikli”; böyle bir modelde bağımsız değişkenler gözlemlenebiliyor fakat bağımlı değişken için sınırlı bilgi var ise elde edilen modeller “sansürlü model” olarak adlandırılmaktadır. (Long, 1997: 187).

Tobin (1958) stokastik modelinde gözlemlenemeyen (latent) değişken y^* için regresyon denklemi aşağıdaki ilişki ile ifade edilebilir:

$$y_i^* = \beta x_i + u_i \quad (1)$$

Basitlik açısından sadece bir bağımsız değişken olduğu varsayılmıştır:

Probit ve logit modellerde y_i bir kukla değişken,

$$y_i = \begin{cases} 1, & y_i^* > 0 \text{ ise} \\ 0, & y_i^* \leq 0 \text{ ise} \end{cases} \quad (2)$$

şekindedir. $y_i^* = \beta x_i + u_i$, $i = 1, \dots, T$ biçimindeki regresyon modelinde, eğer y_i^* değişkeni, $y_i^* > 0$ için gözlemlenebiliyor ve $y_i^* \leq 0$ için gözlemlenemiyor ise y_i^* ;

$$y_i = \begin{cases} y_i^* = \beta x_i + u_i, & y_i^* > 0 \text{ ise} \\ 0, & y_i^* \leq 0 \text{ ise} \end{cases} \quad (3)$$

$u_i \cong \text{IN}(0, \sigma^2)$ olmak üzere (3) nolu ifade Tobit modeli olarak ifade edilir.

(3) nolu Tobit Modelinde y_i bir görünmeyen değişken, x_i açıklayıcı değişken, β bilinmeyen parametre değeri, u_i , normal özdeş ve bağımsız olarak dağılmış rastsal kalıntı değişkenidir (Maddala, 1992: 338-339; McDonald ve Moffitt, 1980: 318). Tobin (1958) ve Amemiya (1973) çalışmalarında Tobit modellerde hata terimlerinin normal dağıldığı kabul edildiğinde en yüksek olabilirlik tahminlerinin, tutarlı ve asimptotik olarak normal dağılımlı tahminciler verdiğini, ancak en küçük kareler yöntemi uygulandığında tahmin edicilerin tutarsız olduğunu göstermişlerdir. (Maddala, 1992: 340-342; Long, 1997: 203; Breen, 1996: 58).

Tobit model tahmininde en küçük kareler yöntemi hata terimlerinin sabit varyanslı olmadığı durumlarda tahminciler tutarlı, fakat etkin değildir (Breen, 1996: 58). Tobit modelin en yüksek olabilirlik (ML) tahmininde hataların normal ve sabit varyanslı olduğu varsayılmaktadır. Maddala ve Nelson (1975), modelde sabit varyans olmaması durumunda tobit model için ML tahminlerin tutarsız olduğunu göstermişlerdir (Maddala, 1983: 178). Arabmazar ve Schmdt (1981) çalışmalarında hatalarda sabit varyans sağlanmadığı durumunda ML tahmincileri için dirençli analizler geliştirmişlerdir (Long, 1997: 206). Bu çalışmada Tablo 4’de Tobit model analizinde Model 3-4 için ayrı ayrı değişen varyans sorunu LM testi kullanılarak incelenmiş ve her iki modelde de değişen varyans sorunu ile karşılaşmıştır (LM [prob]; 63278 [0.00], 96790 [0.00]). Bu nedenle modellerde dirençli tobit tahminciler elde edilmiştir. Dirençli analizde katsayılar da bir değişme olmaz ancak standart hata azaldığı için katsayı tahminlerinin güven aralığında daralma söz konusu olmaktadır. İzleyen kısımda sosyal yardım yapılanlara bir, yapılmayanlara sıfır vererek bu kez probit model uygulanmıştır. Çünkü Tobit modelden elde edilen katsayı tahminlerinin probit modelden elde edilenden daha etkin çıkması beklenmektedir ve bu durum doğrulanmıştır (Long, 1997). Bu nedenle probit model sonuçları verilecek ancak yorumlar Tobit model üzerinden yapılacaktır.

Model

Probit ve tobit model tahmini ile yapılan analizlerde; bağımlı değişken “*Bireyin karşılıksız kamu kaynaklı sosyal yardım alma durumu*”dur. Probit ve tobit model tahminlerinde her iki yardım grubunda da benzer sonuçlara ulaşılmış ve bu yüzden tobit model sonuçları yorumlanmıştır. Nakdi ve aynı sosyal yardım almayan hanelere sıfır sansürü konularak elde edilen Tobit modeli tahminleri

Tablo 4' Model 3-4'de verilmiştir. Her iki model sonucunda katsayı tahminlerinin istatistiki olarak anlamlılığı Tablo4'ün altında belirtilmiştir.

Ayrıca nakdi ve aynı yardım alan bireyler için düzeltme faktörü olan seçim yanlılığı problemi incelenmiştir. Sadece yardım alan bireyleri analiz etmek, bulunan katsayıların yanlı olmasına sebep olacaktır. Bu sorunu gidermek içinde yardım modellerinde Heckman (1979) tarafından önerilen bir düzeltme yöntemi kullanılmıştır. Tablo 4'de yer alan seçim yanlılığı katsayısı nakdi ve aynı yardım modellerinde %1 önem düzeyinde anlamlı çıkmamıştır (olasılık değerleri sırasıyla 0.031 ve 0.766). Anlamlı bulunmaması, seçilme yanlılığının önemli olmadığını sadece yardım alan bireylerle çalışmanın katsayı tahminlerine etkisi olmayacağını göstermektedir³.

Tablo 4 incelendiğinde tüm yaş gruplarındaki bireylerin 20-24 yaşları arasındakilere göre daha fazla nakdi yardım aldıkları görülmektedir. Yaş arttıkça sosyal yardım alma göreceli olarak artmaktadır. En çok nakdi yardım alan 65 yaş üstü bireyler iken, aynı yardım alan ise 35-44 yaş arası bireylerdir. Bununla birlikte bireylerin eğitim durumları incelendiğinde okuryazar olmayan bireylerin lise mezunu bireylere göre daha fazla yardım aldığı görülürken, üniversite ve üstü eğitime sahip bireylerin de göreceli olarak daha düşük nakdi sosyal yardım aldığı görülmektedir. Katsayının pozitif yönde olması ve t istatistiğinin anlamlı olması düşündürücüdür. Bu durum belki de işsiz bireylerin geçici olarak desteklendiyini göstermektedir. Söz konusu bireylere geçici yardım verilmesinden sonra işsiz bireylere istihdam olanağı sağlama ise politika üretenlerin görevidir. Ancak üniversite mezunlarının aynı yardım alma üzerindeki etkisi negatif yöndedir. Bu durum beklentiyi sağlamaktadır. Erkeklerin kadınlardan ve yine bekârlarında evli bireylerden daha fazla nakdi ve aynı yardım aldıkları görülmektedir. t istatistiklerinin anlamlı olması hem cinsiyet farkının hem de medeni durumun nakdi ve aynı yardımlar üzerinde etkili olduğunu ifade etmektedir.

Bireylerin gelirleri yerine ikame değişkeni olarak hanenin yaptığı toplam yıllık harcama modele alınmış ve harcama arttıkça bireyin daha az sosyal yardım aldığı da görülmüştür. Gelir yerine hanenin yaptığı toplam harcamaların modele alınması iktisat teorisinde çalışmalarda sıklıkla rastlanmaktadır. Burada da bireyin harcaması arttıkça daha az nakdi ve aynı sosyal yardım almaktadır ve yıllık yapılan harcamaların sosyal yardımlar üzerinde etkisi vardır. Sosyal güvence durumu incelendiğinde yeşil kart sahibi ve sosyal güvencesi olmayan bireylerin, herhangi bir sosyal güvencesi olan bireylere göre daha fazla yardım aldıkları görülmektedir. Sonuç zaten tanımlayıcı istatistikler tablosunda da görülmüştür (bkz. Tablo 3). Ayrıca göreceli olarak iki yardım türü karşılaştırıldığında yeşil kart sahibi olanların sosyal güvencesi olan bireylere göre daha fazla nakdi yardım aldığı görülmektedir (%11- %4.7). Bu durum muhtaçlık durumlarının dik-

³ Seçim yanlılığı ve Inverse Mill's oranı hakkında detaylı açıklama Heckman (1979) çalışmasında bulunabilir.

kate alındığını göstermektedir ve beklentilerle örtüşmektedir. Hanehalkı büyüklüğü arttıkça sosyal yardımın arttığı görülmektedir. Yine ısıtma sistemi soba olan bireylerin daha fazla, klimayla ısınanların ise daha az yardım aldığı görülmektedir. Bu da bireylerin refah düzeyleriyle ilintilidir. Ev sahibi olmayan bireyler yine daha fazla sosyal yardım almaktadır, bu istatistiksel olarak doğrudur. Kırsal kesimde oturan bireyler daha fazla nakdi, kentsel kesimde oturan bireyler ise daha fazla aynı yardım almaktadır (%2.3,-%0.72). 2003-2013 yıl kuklaları incelendiğinde nakdi yardımların 2003 yılına göre 2004-2009 yılına kadar azaldığı, daha sonra ise 2010 ve 2011 yıllarında arttığı ve 2013 yılında ise nakdi sosyal yardımların hissedilir artış göstermediği görülmektedir. Buna karşılık aynı yardımların 2008 yılına kadar arttığı, sonra yine azalış trendine geçtiği anlaşılmaktadır. 2008 ekonomik krizinin etkisi burada daha net görülmektedir.

Tablo 4. Kamu Kaynaklı Sosyal Yardımların Probit ve Tobit Model Sonuçları

Değişkenler	Probit Model Sonuçları (Model 1-2)				Tobit Model Sonuçları (Model 3-4)			
	Nakdi Yardımlar			Aynı Yardımlar	Nakdi Yardımlar			Aynı Yardımlar
	Katsayı	Marjinal Etki	Katsayı	Marjinal Etki	Katsayı	Dirençli Std. Hata	Katsayı	Dirençli Std. Hata
Cinsiyet								
Erkek	0.3463***	0.0031	0.7707***	0.0392	3.347***	0.1194	5.502***	0.0680
Yaş								
15-19 Yaş	-0.6108***	-0.0052	0.5557***	0.0390	-6.021***	0.6246	3.963***	0.2563
25-29 Yaş	0.5063***	0.0122	0.5885***	0.0437	4.936***	0.4150	4.382***	0.2780
30-34 Yaş	0.7678***	0.0248	1.1812***	0.1385	7.488***	0.4051	8.586***	0.2664
35-39 Yaş	0.8865***	0.0328	1.4322***	0.1992	8.641***	0.4018	10.357***	0.2648
40-44 Yaş	0.9104***	0.0349	1.3900***	0.1904	8.861***	0.4055	10.099***	0.2679
45-49 Yaş	0.9446***	0.0384	1.2341***	0.1551	9.194***	0.4138	9.020***	0.2744
50-54 Yaş	0.9432***	0.0392	0.9800***	0.1040	9.195***	0.4243	7.256***	0.2880
55-59 Yaş	0.9135***	0.0379	0.9285***	0.0970	8.959	0.4459	6.902***	0.3033
60-64 Yaş	0.9433***	0.0415	0.8723***	0.0887	9.228***	0.4531	6.472***	0.3128
65 Yaş Üstü	1.6738***	0.1390	1.0459***	0.1134	16.156	0.3778	7.838***	0.2773
Medeni Durum								
Bekâr	0.1755***	0.0027	0.1422***	0.0068	1.719***	0.1382	1.164***	0.1029
Eğitim								
Okur Yazar Olmayanlar	0.4047***	0.0086	0.3014***	0.0175	4.021***	0.2990	2.275***	0.1463
Diplomasız Okur Yazar	0.2813***	0.0054	0.1843***	0.0099	2.853***	0.3081	1.373***	0.1548
İlkokul	0.1418***	0.0021	0.1070***	0.0050	1.508***	0.2685	0.812***	0.1021
Ortaokul	0.0765**	0.0011	0.1924***	0.0100	0.825**	0.3379	1.410***	0.1150
Üniversite	0.1575***	0.0026	-0.0833***	-0.0035	1.455***	0.4312	-0.621***	0.1533
Sosyal Güvence Durumu								
Yeşil Kart Sahibi	1.2141***	0.0641	0.6407***	0.0500	11.464***	0.1387	4.789***	0.0963
Sosyal Güvencesi Olmayan	0.4123***	0.0082	0.0528***	0.0025	3.955***	0.1631	0.418***	0.0941
Hanehalkı Büyüklüğü								
Hanehalkı Büyüklüğü	0.0161***	0.0002	0.0193***	0.0009	0.165***	0.0225	0.136***	0.0147
Logaritmik Harcama								
Logaritmik Harcama	-0.1495***	-0.0021	-0.1339***	-0.0061	-1.377***	0.1057	-1.049***	0.0657
Konutun Isıtma Sistemi								
Soba	0.2812***	0.0030	0.1159***	0.0050	2.796***	0.2330	0.882***	0.0920
Klima	-0.1399*	-0.0010	-0.0768**	-0.0032	-1.335*	0.7390	-0.613**	0.2680

Tablo 4. Kamu Kaynaklı Sosyal Yardımların Probit Ve Tobit Model Sonuçları (Devamı)

Değişkenler	Probit Model Sonuçları (Model 1-2)				Tobit Model Sonuçları (Model 3-4)			
	Nakdi Yardımlar		Aynı Yardımlar		Nakdi Yardımlar		Aynı Yardımlar	
	Katsayı	Marjinal Etki	Katsayı	Marjinal Etki	Katsayı	Dirençli Std. Hata	Katsayı	Dirençli Std. Hata
Mülkiyet Durumu								
Ev Sahibi Olmayanlar	0.1227***	0.0018	0.1772***	0.0087	1.185***	0.1339	1.306***	0.0703
Yerleşim Yeri								
Kır	0.2348***	0.0037	-0.100***	-0.0044	2.313***	0.1216	-0.724***	0.0738
Yıllar								
2004	0.0111	0.0002	0.6670***	0.0547	0.085	0.2342	4.784***	0.1457
2005	-0.461***	-0.0040	0.7558***	0.0669	-4.493***	0.2844	5.430***	0.1422
2006	-0.290***	-0.0030	0.8406***	0.0799	-2.898***	0.2671	6.110***	0.1423
2007	-0.242***	-0.0026	0.9925***	0.1065	-2.450***	0.2559	7.201***	0.1373
2008	-0.072***	-0.0009	1.1554***	0.1407	-0.851***	0.2437	8.383***	0.1332
2009	-0.0026	0.0000	0.5409***	0.0395	-0.224	0.2153	4.212***	0.1562
2010	0.0613***	0.0009	0.4796***	0.0332	0.390*	0.2143	3.822***	0.1594
2011	0.1712***	0.0029	0.4706***	0.0324	1.404***	0.2286	3.931***	0.1644
2012	0.0232	0.0003	0.4850***	0.0338	0.040	0.2318	3.894***	0.1655
2013	0.0221	0.0003	0.5485***	0.0404	0.023	0.2314	4.363***	0.1623
Sabit	-2.7540		-3.0909		-27.668***	1.0857	-22.221***	0.6669
N	337832		337832		337832		337832	
Soldan Sansürlü Gözlem Sayısı					329091		322852	
LM Testi (Prob)					63278 (0.000)		96790 (0.000)	
Inverse Mill Ratio (prob)					3.8771 (0.031)		30.3574(0.766)	

Temel sınıflar: 2003 yılında, yaşı 20-24 arası, lise mezunu, sigortalı, merkezi sistem veya kombi ile ısınan, ev sahibi, kentte yaşayan bekar kadınlar.

*** %1 önem düzeyinde anlamlıdır.

** %5 önem düzeyinde anlamlıdır.

* %10 önem düzeyinde anlamlıdır.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada 2003-2013 yılları arasında kamu kaynaklı aynı ve nakdi sosyal yardımların alınmasında belirleyici faktörleri tespit edebilmek amacıyla tobit ve probit model analizleri gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla çalışmada, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2003-2013 yılları arası yapılan “Hanehalkı Bütçe Anketi” verileri kullanılmıştır. Ankette sosyal yardım alan ve almayan 15-65 yaş arası 337832 bireye ait verilerle çalışılmıştır. Çalışmada bağımlı değişken olarak yıllık sosyal yardım fonu ve aile yardımı, yıllık yaşlılık maaşı ve yıllık devletten aynı gelir değişkenleri kullanılmıştır. Kamu kaynaklı sosyal yardımların alınmasında belirleyici faktörleri tespit için kurulan probit ve tobit model sonuçlarına göre bireyin eğitim seviyesindeki artış daha az sosyal yardım almasına neden olurken, eğitim seviyesindeki artış ile birlikte daha nitelikli işlerde çalışmaları sosyal yardımlara olan ihtiyacını azaltıcı yönde etkili olmaktadır. Bu-

nunla birlikte bireylerin yaşlandıkça yine daha fazla sosyal yardım aldıkları görülmüştür. Özellikle 65 yaş ve üzeri bireylerin diğer yaş gruplarına göre daha fazla yardım aldıkları ifade edilebilir. Bu da hem maddi hem de manevi yönden bu bireylerin ihtiyaçları artacağı için elde edilen sonuçların beklentiler doğrultusunda çıktığı söylenebilir.

Cinsiyetin sosyal yardım alma üzerindeki etkisi incelendiğinde ise erkeklerin kadınlara göre daha fazla yardım aldığı söylenebilir. Sosyolojik etkenlerden dolayı bekâr bireylerin işsiz kalmayı daha kolay tercih edebileceği göz önünde bulundurulduğunda sosyal yardım alma olasılıklarının ortaya çıkması beklenebilir (Alcan ve diğerleri, 2015; 26). Ayrıca hanenin yaşam düzeyini gösteren değişkenlerden biri olan konut ısıtma sistemleri incelendiğinde soba türü ısıtma sistemi kullanan hanelerin, merkezi sistem ve kombi sistemli evlerde oturan bireylere göre daha fazla kamu kaynaklı sosyal yardımlardan yararlandığı ifade edilebilir.

Son on yıl içerisinde devlet politikası haline getirilen kamu kaynaklı sosyal yardımlarda artma olmasına rağmen, Türkiye'deki yardıma muhtaç bireylerin ihtiyaçları yeterli düzeyde hala karşılanamamaktadır. Özellikle Avrupa Birliği üye ülkeleri ve Türkiye'nin GSMH içerisindeki sosyal yardımlara ayırdığı yüzdesel paylar incelendiğinde, Türkiye'de son yıllarda artış olmasına rağmen Avrupa Birliği üye ülkelerinin ortalamalarından çok daha geride olduğumuz açıkça ortadadır. Hem mikro hem de makro düzeyde yaşanan ekonomik krizlerin etkilerinden dolayı sosyal yardımlara bütçeden ayrılan payın göreceli olarak artırılması ancak istihdamla desteklenmesi ve siyasi nedenlerle değil gerçekten bireyin muhtaçlık durumunun detaylı incelenerek verilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Arslan, N. (2014), Sosyal Yardımlar Ve İstihdam İlişkisinin İncelenmesi: Sivas İlinde Bir Alan Araştırması. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, s.16-31.
- Aust, A., ve Arriba A. (2004), Policy reforms and discourses in social assistance in the 1990s: Towards 'activation. *In ESPAnet Annual Conference*, Oxford (UK).
- Breen, R. (1996). *Regression models: Censored, Sample Selected, or Truncated Data* (Vol. 111). Sage University Press.
- Çelıkay, F. ve Gümüş, E. (2014), Sosyal Harcamaların Yoksulluk Üzerine Etkileri: Ampirik Bir İnceleme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 14, Sayı 4, s 127-138.
- Daşlı, Y. (2015), Sosyal Yardımların Sorunlu Alanı: Muhtaçlık Tespiti. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 39, Sayı 2, s.135-154.
- Doğan, A. (2016), Sosyal Yardımların Yoksulların Siyasal Tercihine Etkisi: Kent Yoksulları Üzerine Bir Araştırma, *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, Cilt 9, Sayı 3, s 69-89.

- Fidan, A. (2006), Sosyal Politikaya Katkısı Açısından 5393 Sayılı Belediye Kanunu, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, (S.B.E), İstanbul.
- Gezer, E. ve Üçdoğruk, B. Ş. (2016). Türkiye’de Kamu Kaynaklı Sosyal Yardımlar: Sansürlü Regresyon Analizi, *Türk İdare Dergisi*, Sayı 482, s. 59-90.
- Gujarati, D. N. (2004), *Basic Econometrics*. Fourth Edition, The McGraw–Hill Companies.
- Hacımahmutoğlu, H. (2009), *Türkiye’deki Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi..* DPT Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Heckman, J., (1979), Sample Selection Bias as a Specification Error, *Econometrica*, Cilt 47, Sayı 1, s.153-161.
- Karabulut, A. (2011), *Türkiye’de Sosyal Yardım ve Sosyal Yardımların Tek Merkezden Yürütülebilirliği*. (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karagöl. E.T. ve Dama, N. (2015), “Geçmişten Günümüze Sosyal Yardımlar”, Kasım 2015, Sayı: 139, SETA.
http://file.setav.org/Files/Pdf/20151216161419_139_web.pdf. (20.09.2016)
- Küçükali, A. (2015), Sosyal Yardımların Seçmen Tercihleri Üzerindeki Etkileri, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 19, Sayı 2, 49-69.
- Küçükçavuş, M. A. ve Coşkun, S. (2012), Yönetişim Modeli Olarak Sosyal Yardımlarda Sivil Toplum Kuruluşlarıyla İşbirliği ve Akreditasyon. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Cilt 7, Sayı 28, s. 9-17.
- Long, S. (1997), *Regression Models for Categorical and Limited Dependent Variables*, USA: Sage Publications.
- Maddala, G. S. (1992), *Introduction to Econometrics, Second Edition*. Macmillian Publishing Company.
- McDonald, J. F., ve Moffitt, R. A. (1980), The uses of Tobit analysis. *The review of economics and statistics*, Cilt 62, Sayı 2, s. 318-321.
- Sarısoy, İ. ve Koç, S. (2010), Türkiye’de Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Yoksulluğu Azaltmadaki Etkilerinin Ekonometrik Analizi. *Maliye Dergisi*, Sayı 158, s.326-348.
- Slater, R. (2011), Cash transfers, social protection and poverty reduction. *International Journal of Social Welfare*, Cilt 20, Sayı 3, s. 250-259.
- TC. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2010), “Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü, Türkiye’de Kamusal Sosyal Yardım Alanların Yardım algısı ve Yoksulluk Kültürünün Araştırılması.” NO: 59,
http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54293ea2369dc32358ee2b25/kutuphane_59_sosyal_yardim_algisi_ve_yoksulluk_kulturu.pdf, (01.02.2017)
- Tobin, J. (1958), Liquidity preference as Behavior Towards Risk. *The review of economic studies*, Cilt 25, Sayı 2, s.65-86.

Turan, E, Aydilek, E. ve Şen, A. T. (2016), Avrupa Sosyal Modeli Ve Türkiye’deki Sosyal Politikaların Tarihsel Bağlamda Karşılaştırmalı Analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 11, s. 1-17.

Zengin, E., Şahin. A. ve S. Özcan. (2012), “Türkiye’de Sosyal Yardım Uygulamaları”, *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt 19, Sayı, s.133-142.

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/12/20041209.htm#2> (17.06.2017)

<https://data.oecd.org/social-exp/social-benefits-to-households.htm> (02.06.2017)

Kanun ve Yönetmelikler

2022 Sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun.(1976), T.C. Resmi Gazete, www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2022.doc (17.01.2017)

3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu.(1986),T.C. Resmi Gazete, <http://www.aile.gov.tr/mevzuat/3294-sayili-sosyal-yardimlasma-ve-dayanismayi-tesvik-kanunu> (17.01.2017)

<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/hakkimizda/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/sygm-tarihce> (11.05.2017).